

Wielie Elhorst en
Stijn van der Woude (red.)

*Zie de regenboog en
prijs zijn maker*

Een handreiking voor roze vieringen

© 2018, Uitgeverij Kok, Utrecht
www.kok.nl

Omslagontwerp: Garage BNO
Vormgeving binnenwerk: Elgraphic bv, Vlaardingen
ISBN 978 90 435 2890 0
ISBN e-book 978 90 435 2891 7
NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inleiding

Op 30 juni 1990 was ik voor het eerst in een roze viering. Met ruim achthonderd mensen kwamen we samen in de kerk van de Dominicanen in Zwolle. Het was mijn eerste Roze Zaterdag. Met een kleine groep ‘zielepoten’ (oude spelling), homoseksuele theologen uit Kampen, waren we die ochtend vroeg naar de provinciehoofdstad gefietst. Ik had nog nooit een roze viering bijgewoond, maar had het wel aangedurfd mee te doen in de voorbereidingsgroep. Ik zat er vooral een beetje bij, kan ik mij nog herinneren. Dat was ook niet zo gek. Opgegroeid in de evangelicale en vrije traditie van het Leger des Heils wist ik liturgisch van toeten noch blazen. Ik had geen idee van al het materiaal dat voorhanden was en ook niet hoe je in een religieuze viering de ervaringen van lesbische vrouwen en homoseksuele mannen laat klinken of ter sprake brengt. Het was een avontuur, dat wel, onder de bezielende leiding van Kees Posthumus, destijds emancipatiewerker van het LKP – de koepelorganisatie van de christelijke LHBT+-beweging. Ondanks mijn onbekendheid met het fenomeen roze viering en mijn liturgische geschutter heb ik nooit één seconde getwijfeld over het nut of de noodzaak of de wenselijkheid van een roze viering. Ik was een bevrijd mens en ik voelde de behoefte het plezier van de vrijheid te delen met anderen die ook hadden meegemaakt hoe goed het was jezelf niet langer te verbergen, de mensen in je omgeving openlijk tegemoet te kunnen treden, het juk van het geheim over jezelf af te werpen. En die bevrijding kon je vieren op een Roze Zaterdag, ook in de kerk, juist in de kerk, voor het aangezicht van God.

Het is moeilijk te zeggen wat een roze viering precies is. Het is eigenlijk een containerbegrip waaronder allerlei soorten vieringen vallen: van heel kerkelijk, nauw aansluitend bij traditionele liturgie – van de vieringen van Dignity Nederland (waar vooral veel rooms-katholieke LHBT+-personen kwamen) tot en met experimenten waarin ruimte is voor allerlei vormen van interactie en (theater)spel, zoals de openingsviering tijdens EuroPride 2016 in het Vondelpark in Amsterdam, georganiseerd vanuit de Protestantse Kerk Amsterdam. Ook de bedoelingen van roze vieringen verschillen sterk van elkaar: van gedachtenis, zoals de jaarlijkse wakes ter gelegenheid van de Internationale Dag tegen Homofobie, Bifobie en Transfobie (IDAHOBIT) in Amsterdam tot en met emancipatie en sociale acceptatie, zoals de vieringen die in Lelystad mede door het Bureau Gelijke Behandeling worden georganiseerd.

In de jaren zestig werden er voor het eerst vieringen georganiseerd met bijzondere aandacht voor homoseksualiteit. Dat gebeurde vooral in de kerken en het waren vooral pastores en andere bondgenoten die er het initiatief toe namen. Bijzonder waren de vieringen waarin een zegen werd uitgesproken over homorelaties, zoals dominee Martin Brussaard deed. Helaas is over deze vieringen weinig bekend, omdat ze meestal in besloten kring werden gehouden. Noemenswaardig hier is ook de ‘viering’ waarbij Gerard Reve en zijn partner ‘Teigetje’ hand in hand de Vondelkerk in Amsterdam uitschreden. Dit was de apotheose van een huldiging door de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in samenwerking met de VPRO. De roze vieringen zoals we die nu kennen vinden hun oorsprong in de vieringen zoals die voor het eerst op en rond Roze Zaterdag plaatsvonden. Een voorbeeld daarvan zijn de diensten in het Studentenpastoraat van Enschede en Utrecht die in de late jaren tachtig van de vorige eeuw roze gingen vieren. In 1981 al werd tijdens de Roze Zaterdag in ’s-Hertogenbosch een oecumenische gebedsdienst georganiseerd in de rooms-katholieke Sint-Janskerk. Vermelding verdienen hier ook de vieringen die werden

gehouden door het hierboven al genoemde Dignity Nederland, onder aanvoering van jonkheer Floris Michiels van Kessenich die wenste dat ook praktiserende homoseksuelen aan de eucharistie deel zouden kunnen nemen. Dat was in 1987. Dit soort vieringen ‘in eigen kring’ vonden toen al jaren plaats in de Verenigde Staten van Amerika waar de zogenaamde Metropolitan Community Church was opgericht, door Troy Perry en anderen. En er werd ook niet slechts in christelijke kring gevierd. In de jaren tachtig van de vorige eeuw ontstonden ook de roze vieringen van het joodse Sjalhomo.

Inmiddels is de verscheidenheid van roze vieringen groter dan ooit. Zoals genoemd is het lastig ze allemaal onder één noemer samen te brengen, maar kenmerkend is, denk ik, de wijze waarop in deze vieringen het leven van LHBT+-personen kleur geeft aan de verhalen uit de Bijbel (en vice versa) én hoe deze voor hen een eigen, bevrijdende kracht hebben, ondanks de LHBT+-fobe interpretatie van de Bijbel zoveel eeuwen lang. In roze vieringen herkennen LHBT+-personen in de verhalen uit de Bijbel de goede boodschap die ook hun leven ‘vertelt’.

Van mijn eerste roze viering kan ik mij weinig herinneren, behalve een mix van gevoelens, heen en weer bewegend tussen gêne en trots. Ik weet nog dat er een grote roze driehoek hing achter het altaar die ieder moment voorover leek te kunnen vallen, maar vooral herinner ik me nog het ‘delen van olie’. Ongetwijfeld had het iets te maken met het gekozen Bijbelverhaal. Ik mocht assisteren bij het uitdelen van de bakjes met olie. De opdracht was je vingers er een beetje in te dippen en het vervolgens op een zelfgekozen plaats aan te brengen bij degene die naast je zat. De olie werd overal aangebracht, in de holte van een knie, op een bovenbeen, op het tipje van een neus, in de nek. Het gebeurde vol liefde en misschien ook wel met een vleugje erotisch genoeg. Ik hield het op een knie, ik weet niet eens meer van wie ook weer. Maar de toon was voor mij gezet. Ik was op toonhoogte, in een viering die mij helemaal mee-

nam in wie ik was en ook liet zien wat samen roze vieren aan extra kwaliteit kan toevoegen: geen liturgie waarin je rustig weg kunt soezen (als is dat op z'n tijd ook niet verkeerd) maar een viering die vroom én vrolijk de grens opzoekt, prettig stoort, onrustig maakt, de buik laat kriebelen. Juist het lichaam dat vaak ongemoeid wordt gelaten, zeker in protestantse kerkdiensten, kreeg in die viering in de Dominicanenkerk in Zwolle alle aandacht: dat lichaam met al zijn verlangens, ook de seksuele, dat – zeker in 1990 nog – zo vaak een opdonder kreeg om wat er allemaal niet mee zou mogen. Het aantal roze vieringen is niet meer bij te houden en steeds duiken er weer nieuwe initiatieven op, dwars tegen de tijdsgeest in. Er gebeurt dus iets, nee niet altijd even spannend, maar altijd wel zo dat het mensen raakt kennelijk, en iets zegt over hun leven dat essentieel is, het op Verhaal brengt.

Deze handreiking probeert iets van de rijkdom van het roze vieren in beeld te brengen, maar het is verre van volledig. Dat kan ook bijna niet meer met wat er tegenwoordig allemaal gebeurt. Ook theologisch is de handreiking niet 'volledig'. In de aangeboden orden van dienst (programma's) staan verschillende perspectieven naast elkaar, steeds het resultaat van het werk van de betreffende voorbereidingsgroep. De roze draad die overal doorheen loopt, is het spoor van God zelf, die steeds weer zichtbaar wordt in de levens- en geloofservaringen die LHBT+-personen en hun bondgenoten met elkaar delen en vieren. Hopelijk is de handreiking een 'Fundgrube' van ideeën en mogelijkheden voor nieuwe roze vieringen. En hopelijk plaatst het het roze vieren in perspectief en reikt het wat handvatten aan bij de voorbereiding. Hoe dan ook, doe het, vier roze, met iedereen, of liever: vier alle kleuren van de regenboog, de belofte van Gods eeuwige trouw aan de mens zelf, totdat het niet meer nodig is.

Wielie Elhorst

Hoofdstuk 1

‘Ongestraft mag liefde bloeien’

Over het bestaansrecht en de tijdelijkheid van roze vieringen.

Doorgaande emancipatie

Zo lang als ik leef is de *queer question*, de ‘roze zaak’, al voortdurend in beweging. Ik heb verschillende etiketten voor de niet-heteroseksuele mens voorbij zien komen. Zelf stam ik nog uit het tijdperk der *homofielen*, maar heb ook in de jaren 80 meegedacht en -geschreven over een ‘*flikker*-theologie’, en kies nog steeds graag voor een benaming waarin het woord *seks(ualiteit)* voorkomt, omdat ik de lichamelijke kant van deze variant(en) graag onderstreep.

Ik volgde de groei van homo’s naar holebi’s, en mijn afkeer voor afkortingen werd fors gevoed door het almaar uitdijende LHBTQIA. Alles omwille van de inclusiviteit. Niemand mag zich uitgesloten voelen! Ik schrijf dit in een week, waarin het COC besluit deze aangroei-benaming af te schaffen: niet inclusief genoeg! Daarbij komt het bericht dat de gemeente Amsterdam de aanhef ‘Geachte mijnheer/mevrouw’ afschaft, en ook de Nederlandse Spoorwegen het ‘Dames en heren’, waarmee ieder omroepbericht begint, gaat vervangen door ‘Beste reizigers’. Men wil ‘genderneutraal’ zijn, en inclusief denken, niemand uitsluiten. Het zijn allemaal symptomen van voortschrijdende emancipatiebewegingen. Zal er ooit een tijd komen dat in een christelijke kerk een preek om die reden niet meer begint met ‘Broeders en zusters’?

Het verschijnsel van de roze vieringen laat zich verstaan als een kerkelijke variant op deze beweging. Ze zijn er al enige decennia. Maar waaraan ontlene(n) zij hun bestaans-*recht*? En is dat bestaans-

recht getermineerd? Ze ontstonden vanwege het exclusieve, uitsluitende denken in delen van de christelijke kerk. En zolang de inclusiviteit, het insluitende in kerkelijke kringen geen gemeengoed is, zijn roze vieringen niet overbodig. Ze functioneren dan als een bron in de woestijn. Ze bieden levend water aan dorstige zielen, die elders op een droogje gehouden worden.

Van kroeg naar kerk

Misschien werden de allereerste ‘roze vieringen’ wel niet in een kerk, maar in een kroeg gehouden! Een (mijn) oudere generatie heeft het nog meegemaakt: hoe pater Jan van Kilsdonk de Amsterdamse homo-kroegen afgang, en als een geduldig afwachter praatpaal beschikbaar stond, met zijn morsige sigaar en de onvermijdelijke chocomel in de hand. Wie het gesprek aanging vertelde hem vaak meer dan de bedoeling was. En wat dan ontstond was niet zelden de viering van een mysterie: een mens, een priester, die je de genade toezegde, die je zegende als ‘vrolijke variant van de Schepper’. Een man, die je geaardheid en je geloof met elkaar kon verbinden, in een tijd waarin die twee doorgaans op gespannen voet met elkaar stonden. Hij was vooralsnog eenling en voorloper. Niettemin het begin van een nieuwe wind.

In andere kerken begon hier en daar een voorzichtig gesprek. Al werd daarin homoseksualiteit wel steeds geïdentificeerd. Het heette ‘bespreekbaar maken’. Ja, ‘homofilie moest bespreekbaar gemaakt worden’ binnen de kerk. Het is mijn vroegste herinnering. Het deksel van algemene veroordeling van homoseksualiteit begon gelicht te worden. De confrontatie werd aangegaan met de bekende Bijbelteksten uit Leviticus en Romeinen, die tot dan toe dat deksel potdicht hielden. Maar lange tijd waren – en zijn niet zelden nog altijd – homo’s en lesbo’s gespreksonderwerp, object van pastorale zorg of van discussie. Zelfs veel vrome goede bedoelingen ervaar ik altijd weer als uiteindelijk vernederend en pijnlijk. Ze stellen namelijk eenzijdig ter discussie wat voor mijzelf zo onvervreemdbaar eigen mijn diepste gevoel is.

Van object naar subject

En dan komt het moment, waarop deze mensen *over* wie het steeds ging/gaat zelf het woord nemen. Ze worden van object tot subject. Mensen, van zichzelf overtuigd van hun 'anders-geaardheid', die zichzelf volkomen thuis weten in hun ook erotische genegenheid voor een mens van hetzelfde geslacht, voelen zich niet langer 'problematisch', laat staat 'zondig', of 'vies'. Waarom zouden zij de Schepper *niet* mogen danken voor het kostbare geschenk van de liefde? Voor het lijf waarmee die liefde gevierd kon worden? Maar waar en met wie konden zij dat? Zij zochten en vonden plekken waar zij hun liefde voor God en elkaar voluit en in één adem konden vieren. De roze viering ontstond. Er komen er zelfs steeds meer bij! Moeten we daar blij om zijn?

Ik moet eerlijk bekennen dat ik aanvankelijk sceptisch stond tegenover de initiatieven. Uit angst voor al even besloten voorstellingen als die waaruit men wilde ontsnappen. Bang ook, dat men in dergelijke vieringen vooral zichzelf vierde, onder dekmantel van de ENE.

Maar ik heb dan ook het geluk gehad altijd in gemeenten te mogen werken, waar mijn homoseksualiteit wel bekend maar nooit een thema was; eerder voor *queer* inkijkjes zorgde. Ik ken meerdere collega's met heel andere verhalen...

Mijn eigen bekering

Het is 1998, het jaar waarin in Amsterdam de Gay Games worden gehouden, een soort roze variant op de Olympische Spelen. Ik ben dan al enige tijd voorganger in Amsterdams oudste en mooiste kerk, de Oude Kerk in het oorspronkelijke stadshart. Ons wordt gevraagd om een speciale interkerkelijke dienst te organiseren voor de deelnemers uit de diverse landen. Met vijftienhonderd mensen stroomt de kerk meer dan vol. Wanneer na afloop van de indrukwekkende viering diverse mensen mij huilend komen vertellen, dat ze voor het eerst van hun leven hun geloof en hun seksuele oriëntatie als een geheel konden beleven, ben ik om.

Het roze-eigene?

Maar de vraag naar het eigene van roze vieringen verdwijnt niet. In het kader van de Utrecht Canal Pride werd op 21 juni 2017 voor het eerst een *Gay Sing-In* gehouden in de Utrechtse Domkerk. Ik was uitgenodigd die mede vorm te geven. Tevoren werd bij de diverse organisatoren van roze vieringen nagevraagd welke liederen men er het liefst zong. Uit die ontvangen lijstjes werd een top tien samengesteld. Grotendeels bleken het liederen uit bestaande kerkelijke Liedbundels te zijn. Iedereen kan ze meezingen, ze benoemen niet specifieke roze situaties. Maar ze bleken wel een gemeenschappelijke noemer te hebben. In de gekozen liederen werd een drietal grote thema's steeds aangeslagen: 'Ik mag er zijn', 'God aanvaardt mij zoals ik ben' en 'De liefde, die ik kan ervaren en geven is weerglans van Gods liefde zelf'. Het voortdurende verlangen om volwaardig geaccepteerd te zijn in wie ik ben/wij zijn klonk steeds door. Maar niet op een afhankelijke, laat staan zielige toon, maar als een zelfbewust weten daarop als ieder ander ook 'recht' te hebben.

Tot hoelang?

Het aantal roze vieringen stijgt. Zijn ze soms toch meer en meer nodig? Dat zou tegen de gedachte van een doorgaande emancipatie ingaan. Ze zouden toch eigenlijk steeds *minder* nodig moeten zijn? Of past het misschien in een algemene trend: geloven is steeds meer een zaak van persoonlijke smaak en voorkeur geworden. Men kiest steeds meer een kerk 'die bij mij past'. Zo vormen we ook onze eigen religieuze *bubbles*, om dat modieuze woord ook hier maar eens te gebruiken. Met gelijkgestemden, gelijkgezinden en gelijkgeaarden onder elkaar voelen we ons immers het meest bevestigd en veilig.

Daar ligt ook een risico op de loer: de neiging tot sektarisme. Waar roze vieringen ooit ontstonden, omdat homoseksuele gelovigen zich in hun eigen kerken buitengesloten wisten, moet niet dezelfde fout in de omgekeerde richting gemaakt worden. Met soortgeno-

ten opgesloten raken in het eigen gelijk, tegen de boze buitenwereld.

Het is nu eenmaal vanouds het wezen van de kerk om de diversiteit van mensen te omvatten. In de bekende woorden van Paulus: de eigen identiteiten van Jood en Griek, van man en vrouw, slaaf en vrije, in Christus vinden zij samen hun eenheid. In Hem ‘verenigen zij zich.’ Niet wie ik ben is uiteindelijk doorslaggevend, maar dat ik mijzelf in Hem (her)vind. Hij die ons verbindt is altijd groter dan wat ons van elkaar (onder)scheidt.

In de liederen die ik ten behoeve van roze vieringen schreef komt niet toevallig steeds het regenboog-thema terug. In seculiere zin mag het gekozen zijn om de veelkleurigheid van de LHBT+-gemeenschap te verbeelden. In theologische zin ga ik graag een stap verder (met dank aan de natuurkunde): de kleuren van een regenboog zijn alle ‘brekingen’ van het ene, ongebroken witte Licht. En dat schrijf ik dan met een hoofdletter! Ieder mens mag zich juist in zijn liefde voor een/de ander beelddrager van God weten. Nergens anders dan in onze liefde zijn wij de uitstraling van de Ene. En omgekeerd: alleen die kleuren tezamen, waarin geen ontbreken kan, kunnen die ene bundel ongebroken licht vormen.

Een tijdelijke noodmaatregel?

Roze vieringen moeten te allen tijde een ‘noodmaatregel’ blijven, en een tijdelijk karakter hebben. Ze zijn een middel, geen doel op zich, en dienen zichzelf overbodig te maken. Het begrip ‘eschatologisch noodverband’, wel gebruikt voor het tijdelijke en relativerende karakter dat Paulus aan het huwelijk geeft met het oog op de komst van Christus, spreekt mij ook hier aan.

Roze vieringen hadden en hebben de functie van *safe haven*, een veilige plek, waar niemand zich anders hoeft voor te doen, of zich moet verstoppen. Een plek om – en ik kies hier liever niet voor het betwistbare ‘jezelf te zijn’ – jezelf bloot te kunnen geven voor Gods aangezicht, voor elkaar, en niet minder ook voor jezelf.

Ze hebben tijdelijk bestaansrecht, tot het in heel de kerk 'veilig' is, mensen er zich thuis kunnen weten zonder specifiek gespreksonderwerp, of pastoraal geval te zijn, maar herkend als een mens, die – net als ieder ander – liefheeft en bemind wordt, eenzaam of gelukkig kan zijn...

Maar ze zullen de bestaande kerken ook moeten blijven prikkelen als 'onbetaalde rekeningen'. Als een wijzende vinger én een uitgestoken hand, totdat we eenparig maar meerstemmig samen kunnen zingen: 'aanvaard de genade / te zijn wie je bent!'

Sytze de Vries

Zomer 2017